

מחאת הדור הפלסטיני הצעיר

ד"ר עידו זלקוביץ*

יוני 2016

גל האלימות האחרון מבטא באופן מוחשי את המצוקה והייאוש בו שרוי הדור הפלסטיני הצעיר. זהו דור שאינו הולך עוד בעיניים עצומות אחרי ההנהגה הפוליטית וסולד מהמסגרות המפלגתיות הקיימות, שרוצה לעמוד לגורלו ומבקש לראות שינוי במצבו כאן ועכשיו, ושרוצה לחיות אך מתוסכל מההווה. פוליטיקאים בכירים מהפנת"ח יצאו חוצץ נגד הפיגועים המבוצעים על ידי בני נוער. אבו מאזן אף הכריז כי יעשה ככל יכולתו על-מנת למנוע אינתיפאדה שלישית, והורה על המשך התיאום הביטחוני עם ישראל. ואולם, הדבר מעורר תרעומת בקרב הדור הפלסטיני הצעיר, שמעוניין במאבק אקטיבי יותר בישראל לאור הקיפאון בתהליך המדיני. הדרך היחידה להביא לסופו של גל האלימות היא בניסיון לייצר מרחב של תקווה עבור הדור הצעיר באמצעות תהליך מדיני, אשר יביא גם לשיפור המצב הכלכלי ברשות הפלסטינית. הצעירים הפלסטינים, מצדם, צריכים למצוא את האיזון שיאפשר להם להשתלב במסגרת הקיימות, לעצב את עתידם, ולסייע לתנועה הלאומית הפלסטיני לצאת מהמבוי הסתום בו היא נמצאת.

הייאוש האוחז בדור הצעיר הפלסטיני התפרץ בגל האלימות שהחל בחודש אוקטובר 2015, ושזכה כבר לכינוי "אינתיפאדת היחידים". גל אלימות זה הוא תוצר של תהליכי עומק אשר הבשילו במשך זמן רב ולבסוף פרצו החוצה. בין המניעים המרכזיים שלו ניתן למנות את כישלונה של הרשות הפלסטינית לנהל תהליך מדיני בעל אופק משמעותי, משבר כלכלי חמור שהוביל לתחושת ייאוש בקרב הדור הצעיר, ניכור הולך וגובר בין ההנהגה הפוליטית לעם ובין הצעירים למסגרות הפוליטיות המסורתיות. לצד כל זאת, יש להוסיף למשוואה גם את היעילות של הקמפיין הפוליטי הפלסטיני המתמשך הקובע כי מסגד אל-אקצא מצוי בסכנה. קמפיין זה לווה בסרטוני הסתה, משחקי וידאו, ותוכניות ילדים ונוער ששלהבו את הדור הצעיר הפלסטיני למאבק המגלם בחובו גם ערכים דתיים.

הסכסוך הישראלי-פלסטיני מתאפיין כיום בתהליך מעבר מסכסוך לאומי בעל מאפיינים טריטוריאליים למאבק בעל אלמנטים דתיים רבים יותר. מגמה זו ניכרת בשיח הפוליטי ובמיתוסים הנבנים סביב "אינתיפאדת היחידים" – ובראשם סביב שער שכם, שמכונה כיום על-ידי הצעירים הפלסטינים "שער השהידים". גם הפרקטיקה של בחירת הקורבנות הישראלים של גל האלימות הנוכחי מעידה על מגמה זאת; לצד מתקפות יזומות על לובשי-מדים, שמעידות על שבירת הפחד וההרתעה מפני הצבא הישראלי בקרב הדור הצעיר, בולט האחוז הגבוה של קורבנות בעלי חזות יהודית-דתית, בעיקר באירועי הטרור בירושלים.

* ד"ר עידו זלקוביץ' הוא עמית-מדיניות במיתוים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, ראש חטיבת לימודי המזרח התיכון באקדמית עמק יזרעאל ועמית מחקר במרכז עזרי לחקר איראן והמפרץ הפרסי באוניברסיטת חיפה. ספרו האחרון, [Students and Resistance In Palestine: Books, Guns, and Politics](#), יצא לאור בהוצאת Routledge בשנת 2015.

קשה להצביע על אירוע מכונן שהאיץ את גל האלימות הנוכחי, אך יש לזכור כי כבר בדצמבר 2014 חוותה העיר ירושלים סדרת פיגועי דריסה ודקירות, שלווח בקמפיין אינטרנטי נרחב. האינתיפאדה הנוכחית מתנהלת ברוחו של הדור הצעיר, כפי שזו באה לידי ביטוי ברשתות החברתיות. יש בה ממד של חיקוי ושיתוף ברוח הפייסבוק: חבר הולך בעקבות מעשי ידידו, והכל מופץ באינטרנט בצורה ויראלית המייצרת האדרה של מעשי הטרור ומעודדת המשכיות של המאבק, ולא רק הנצחה של המפגע עצמו.

האלימות הפלסטינית מבטאת באופן מוחשי את המצוקה והייאוש בו שרוי הדור הצעיר. מי שיחפש ב"אינתיפאדת היחידים" הפגנות המוניות המסתיימות בהפרות סדר רחבות-היקף יתקשה למצוא אותן. לכל גל אלימות או אינתיפאדה יש מאפיינים משלה, שלעתים עוברים שינויים תוך כדי התנהלותה. האינתיפאדה השנייה, למשל, הפכה במהרה ממאבק המונים לסדרת התנגשות בין חוליות טרור חמושות לצה"ל.

גל האלימות הנוכחי שם במרכז את יכולת קבלת ההחלטה של המפגע הצעיר הבודד, המתריס בפעולתו גם נגד מציאות פוליטית-מדינית בהקשר הרחב של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, אך גם נגד המשך קיומן של המסגרות המדכאות בתוך המרחב הפוליטי הפלסטיני.

הדור הפלסטיני הצעיר בועט במוסכמות וקשה להחיל עליו הגדרות כוללניות. זהו דור שאינו הולך עוד בעיניים עצומות אחרי ההנהגה הפוליטית ושסולד מהמסגרות המפלגתיות הקיימות. בני הנוער הפלסטינים מתנערים ממוריהם, ולעתים גם מהוריהם. זהו דור שרוצה לעמוד לגורלו ומבקש לראות שינוי במצבו כאן ועכשיו. דור שרוצה לחיות, אך מתוסכל מההווה. דור שרוצה עצמו חף מפגעי העבר ושלא ידע את עוצמתה הצבאית של מדינת ישראל. את הכלים הממוגנים של צה"ל וההתעצמות הישראלית במערכות נשק מתקדמות והרסניות, מפרשים הצעירים לא פעם ובטעות כפחד ישראלי מפניהם. מגמה זו מועצמת על-ידי סרטוני הסתה ברשתות החברתיות. זיכרונות דיכוי האינתיפאדה השנייה בגדה המערבית וההרס הרב שהשאירו אחריהם הטנקים של צה"ל בערים הפלסטיניות אינם חקוקים בזיכרונם. ההיסטוריה אינה מהווה עבורם כלי להפקת לקחים והם צופים פני עתיד.

הנהגת אש"ף הוותיקה צריכה לנקוט במדיניות של ריסון ולהכיל את מרד הנוערים הפלסטיני. זהו אחד האתגרים העומדים כרגע בפניה, מלבד המשכו של הפיצול הפנים הפלסטיני בין פת"ח לחמאס. מרד נעורים זה התעצם בימי שביתת המורים הפלסטינית, שנמשכה לאורך חודש פברואר 2016 ושהביאה לכך שאלפי ילדים ונערים פלסטינים נעדרו מכל מסגרת חינוכית פורמלית בזמן שהרשתות החברתיות האיזו בהם לבצע מעשי אלימות. שביתה זו גם קראה תיגר על הלגיטימיות של המשך שלטון הרשות הפלסטינית ומסר זה חלחל אל בני הדור הצעיר. השביתה הסתיימה במרץ 2016 לאחר שהושגו הבנות בין הרשות הפלסטינית לנציגי המורים, שכללו תוספת שכר רוחבית של עשרה אחוזים לשכר המורים ויצירת מסגרת שתקדם רפורמות במבנה איגוד המורים הפלסטינים.

חתימת ההסכם השיבה את הסדר במערכת החינוך הממלכתית הפלסטינית על כנו. אמנם, חינוך לשלום אינו נפוץ במערכת החינוך הפלסטינית, וגם לא בזו של אונר"א, אך עצם העובדה שהנערים והנערות נמצאים בבתי הספר מאפשרת לרשות הפלסטינית להכיל אותם ולפקח על מעשיהם באופן שיכול להפחית את הפוטנציאל למעשי אלימות.

בעוד תנועת חמאס שואפת להגביה את הלהבות ומעודדת את יצירת סרטוני ההסתה ואת הפצתם ברשת, פוליטיקאים בכירים מהפת"ח יצאו חוצץ נגד הפיגועים המבוצעים על ידי בני נוער. הם קראו לצעירים הפלסטינים לנקוט במקום זאת במאבק (ג'האד) של למידה ושל בנייה והתפתחות עצמית על-מנת לשרת נכונה את המאבק הלאומי הפלסטיני ולהוות תשתית לבניית מדינה. קריאה זו זכתה לגיבוי ישיר מאבו מאזן, אשר אמר בראיונות פומביים לתקשורת כי פיגועי הצעירים מנוגדים לאינטרס הלאומי הפלסטיני.

בראיון לערוץ 2, לתוכנית *עובדה* של אילנה דיין (31 במרץ 2016), [אמר הנשיא הפלסטיני](#) כי באחד מבתי הספר אליו הוא שלח את כוחות הביטחון הפלסטיני אותו שבעים נערים ונערות נושאי סכינים. בפקודתו, כינסו אנשי הביטחון את הצעירים לשיחה [והסבירו להם על הסכנה הטמונה במעשיהם](#). קריאה זו נתפסה בקרב רבים מבני דור הצעיר כבלתי-פופולארית והתפרשה כרצון למנוע מהם לנהל את המאבק אשר בו הם חפצים. אבו מאזן לא חושש להתעמת עם הקיצוניות שפשה בדור הצעיר. הוא הכריז כי יעשה ככל יכולתו על-מנת למנוע אינתיפאדה שלישית, והורה על המשך התיאום הביטחוני עם ישראל.

חוסר שביעות הרצון מצד הדור הפלסטיני הצעיר כלפי האליטה השלטת ברשות הפלסטינית משתקפת היטב בתוצאות הבחירות למועצת הסטודנטים של אוניברסיטת ביר זית, שהתקיימו לאחרונה באפריל 2016. אחוזי התמיכה הפוליטית בפת"ח יורדים בשל מעמדה כמפלגת שלטון והעובדה שהיא אינה מצליחה לספק הישגים מהותיים בזירה המדינית. יתר על כן, המשך התיאום הביטחוני של מנגנוני הביטחון של אבו מאזן עם ישראל מעוררים תרעומת בקרב הדור הפלסטיני הצעיר, שמעוניין במאבק אקטיבי יותר בישראל לאור הקיפאון בתהליך המדיני. באופן היסטורי, תוצאות הבחירות למועצת הסטודנטים באוניברסיטאות הפלסטיניות משמשות נייר לקמוס לזיהוי מגמות פוליטיות בקרב הדור הצעיר.

במהלך השנתיים האחרונות, זכתה תנועת החמאס בניצחונות רצופים בביר זית ושמרה על בסיס תמיכה יציב בקמפוס. אחוז ניכר ממצביעי החמאס בביר זית הם צעירים לא-דתיים, המנהלים אורח חיים מודרני ורואים בהצבעתם זעקה אל מול מציאות של חוסר תקווה. צעירים פלסטינים רבים, המסיימים לימודים גבוהים ויוצאים אל שוק העבודה, אינם מוצאים תעסוקה העונה על ציפיותיהם. לאור זאת, הם קוראים תיגר על ההנהגה המסורתית ואינם מוכנים עוד להיות מוכלים בתוך המסגרות המסורתיות.

גל האלימות האחרון מציב קשיים בפני אלו שמנסים לשרטט פרופיל של המפגע הפוטנציאלי. ניתוח של אירועי החודשים האחרונים מצביע על סמיכות גבוהה בין פיגועים. לעתים קרובות היינו עדים לגל אלימות בעצימות גבוהה שנמשך מספר ימים, ולאחריו תקופת-מה של רגיעה. זה אינו מקרי. הסרטונים המופצים במהירות ברשת ומאדירים ומנציחים את המפגעים מחד, ומייצרים תשתית לתופעת החיקוי מאידך, אחראים לתופעה. מול מפגע בודד, הניזון מהסתה במדיה החדשה ואינו משתף את קרוביו ברצונו לבצע פיגוע, קשה מאד להתמודד מבחינה ביטחונית. הדרך היחידה להביא לסופו של גל האלימות היא בניסיון לייצר מרחב של תקווה עבור הדור הצעיר. אופק שכזה יכול לבוא לידי ביטוי בתהליך מדיני, ובשיפור המצב הכלכלי ברשות הפלסטינית כתוצר נלווה של תהליך שכזה.

הצעירים הפלסטינים קוראים תיגר על המסגרות הקיימות, אך הם לא יוכלו לצבור כוח פוליטי ולשנות את גורלם ללא שימוש באותן מסגרות ממש. האתגר העומד בפניהם הוא במציאת האיזון שיאפשר להם להשתלב במסגרת הקיימות, לעצב את עתידם, ולהפוך לדור בעל משמעות היסטורית שסייע לתנועה הלאומית הפלסטיני לצאת מהמבוי הסתום בו היא נמצאת - הן במישור הפנימי של תהליך הפיוס הפנים-פלסטיני, והן במישור הרחב יותר של המאבק הפלסטיני להגדרה עצמית.